Dr. habil. Vókó György

A fogvatartottak helyzete a Holland Királyságban és a Holland Antillákon

A tények helyes megállapításhoz nélkülözhetetlen előfeltétel, hogy korrekt módon, tárgyilagosan közelítsük meg a valós helyzetet. Ismerjük el az eredményeket, de vegyük észre a hiányosságokat, a hibákat, a javítanivalókat is. Ez a megközelítés jellemzi az Európa Tanács Ellenőrző Bizottsága, röviden a Kínzás Megelőzési Bizottság (továbbiakban: CPT) munkáját. A Bizottság tárgyilagos megállapításokat tett a Holland Királyságban és a Holland Antillákon* tartott vizsgálatai alapján írott jelentésében [CPT/Inf (2000) 30] is. Ez az írás tehát nem szubjektív élményekkel átitatott beszámoló, hanem tények, bizonyítékok alapján született megállapításokat tartalmaz.

A holland parlament döntése szerint az előzetesen letartóztatott újabban összesen 16 napig tartható rendőrségi fogdában a börtönbe szállítása előtt. Eddig erre 6 napig volt lehetőség. A döntést a börtönök túlzsúfoltságának elkerülésével magyarázták, a rendőrség viszont azért elégedetlen, mert nincsenek megfelelő helyiségeik és személyzetük az őrizet biztosítására. A CPT jelentése ezt a gyakorlatot csak úgy tartja elfogadhatónak, ha biztosítják a fogvatartott részére a napi 1 órai szabad levegőn tartózkodást, valamint az olvasási lehetőséget. Olyan adatok egyébként nem merültek fel, hogy a rendőrségen bántalmazták volna a letartóztatottakat. Közülük egyesek éppen azt mondták, hogy a velük szemben alkalmazott bánásmód korrekt volt. A helyi rendőri szervek egy 2000. december 6-án kelt rendelettel az ún. Regionális Felügyelő Bizottságok rendszeres ellenőrzése alá is kerültek. Megjegyzendő, hogy van olyan holland bíróság, amely a parlamenti döntés ellenére a – szemben a fenti jelentéssel is – nem tartja törvényesnek továbbra sem az előzetes letartóztatás új módon történő végrehajtását.

A Holland Királyság európai területén, az amszterdami új, 51 zárkás fogdaépületben a körülmények kifogástalanok. 15 zárkában a szokásos bútorokon felül televízió és videólejátszó készülék van; a zárkák WC-vel, mosdóval, telefonhívó készülékkel ellátottak; könyvtár, speciális étkezési lehetőség (vegetáriánus, kóser, tartósítószer nélküli stb.) áll a letartóztatottak rendelkezésére; szabad levegőn tartózkodásra (sétára) naponta kétszer harminc perces időtartam van biztosítva. A fogdákban a fogvatartottak megfelelően szabályozott formában kerülhetnek orvoshoz.

A Bloemendaali különleges letartóztató intézet 56 zárkájában 9 személyt tartottak fogva a vizsgálat idején – valamennyien azzal voltak gyanúsíthatók, hogy a testükben kábítószert szállítottak. A zárkákban ezért speciális egészségügyi berendezések, videókamerák vannak felsze-

* Hollandia tengeren túli autonóm területe Közép-Amerikában. Terület: 800 km², lakosság: 205 000 (1997).

relve. Nem kifogásolható, hogy az ilyen fogvatartottak csak azután vehetnek részt zárkán kívüli foglalkozásokon, miután bebizonyosodott: nincs a testükben kábítószer. Azt azonban a jelentés kifogásolta, hogy a fogvatartottaknak meztelenül kell közlekedniük a zuhanyozóhelyiséghez vezető folyosón. További kifogásként merült fel, hogy az őrszemélyzet nem kellően képzett az ilyen különleges bűnelkövetők kezelésére, nem adnak a fogvatartottaknak a saját nyelvükön kioktatást a fogdarendről, illetve azok nem kapnak olvasnivalót.

A menedékjogért folyamodók központjában szabály szerint 48 óráig lennének visszatarthatók az itt elhelyezett személyek, de nem ritkaság, hogy 10 napig is ott tartják őket. A vizsgálat időpontjában 130 férőhelyen 40 személy volt, főleg nők és gyermekek, akik a bánásmódot korrektnek tartották.

A Schipholi repülőtér előállító helyiségeit illetően a CPT már 1997-ben ajánlotta Hollandiának, hogy éjszakára elkülönítve őrizzék a férfiakat és a nőket. Azóta kialakítottak a férfiak számára egy 12 ágyas, a nők számára egy 6 ágyas hálóhelyiséget; nappali tartózkodási helyiséget televízió készülékkel, továbbá egészségügyi helyiségeket. Külön – videókamerákkal is felszerelt – 11 zárkát a bűncselekményekkel gyanúsítható őrizetesek számára rendeztek be (főként azokat helyezik el itt, akiket kábítószer-csempészeten értek tetten). Könyvtár működik az előállító helyiségekben elhelyezett személyek részére, de azok szervezett munkatevékenységben nem vehetnek részt. A sétahelyiség kicsi, 15 m²-es, alkalmatlan testmozgásra, inkább dohányzásra használják. A repülőtér más részén két kis előállító helyiség van, területük nem haladja meg a 4 m²-t, szellőzésük rossz, itt legfeljebb 6 óra hosszat tarthatók az őrizetbe vettek. A repülőtéren a „kábítószert testükben behozók", s a kiutasítás folytán elszállításra váró személyek orvosi vizsgálata késedelmes.

Hollandiában nem teljesült az a korábbi CPT ajánlás, hogy a bűnügyekben letartóztatottak számára a nyomozás elrendelésétől kezdődően tegyék lehetővé a védőjükkel való kapcsolattartást azzal az indokkal, miszerint más garanciákról gondoskodnak a rossz bánásmód elkerülése érdekében. Ezt az indokolást a CPT nem tartotta elfogadhatónak, a szervezet szerint erről jogi hatóságnak is kell gondoskodnia.

A vizsgálat során megállapítható volt, hogy a kábítószerrel összefüggő bűncselekményekkel gyanúsítottak esetében rendszeresen nem biztosítják számukra azt a jogot, hogy letartóztatásukról értesítést küldjenek; jóllehet ezt a holland hatóságok jelentése szerint csak kivételes esetekben, az ügyész vagy a felügyelő hatóság engedélyével lehet megtenni a nyomozás érdekében. A CPT szükségesnek tartja e feltétel pontosítását.

A Holland Királyság börtöneiben a fogvatartottak száma a bűnözési helyzet romlásával nő, amely fokozott terhelést jelent az őrszemélyzet számára, következésképpen nő közülük – betegállomány miatt vagy egyéb okból – a munkából kimaradók száma. Várható, hogy újabb börtönök építésével ez a gond csökkeni fog.

A Nieuw Vosseveld szigorított börtön a vizsgálat idején éppen átépítés alatt állt – ilyen körülmények között nem volt biztosítható, hogy a készültségi állomány rendkívüli események esetén gyorsan beavatkozzon. Kevés lehetőség volt a fogvatartottak foglalkoztatására, azokat viszont, akik e lehetőségekkel éltek, megalázó testi ellenőrzésnek vetették alá.

Hollandiában szigorított börtönben helyezik el azokat a fogvatartottakat, akik megszöktek vagy erőszakos módon szökést kíséreltek meg, akik megtámadták az őrszemélyzetet, továbbá

a bűnöző szervezetek vezetőit és azokat, akiknek szökése közfelháborodást keltene. A szigorított börtönben elhelyezést a börtönigazgató javaslatára egy bizottság végzi, amely beszerzi elmeorvos szakértő vagy pszichológus, az ügyész, a börtön minősítő osztálya, a bűnügyi felderítő osztály, valamint az érintett fogvatartott véleményét. A CPT álláspontja szerint helyes lenne, ha a védő is közreműködhetne ebben a folyamatban, és az elhelyezés meghosszabbításáról szóló döntések indokolása nem lenne formális. Kifogásolható volt, hogy mellőzték a szociális ügyintéző véleményének beszerzését, és az, hogy a fogvatartottak orvosi vizsgálata – egyes esetekben – az őrszemélyzet jelenlétében történt.

A vizsgált elmegyógyintézetben és ápolóotthonban (amsterdami Szt. Jakab Kezelési Központ és az amszterdami Wittenberg Ápolóotthon) a küldöttség nem észlelt rendellenességet, panasz sem merült fel. Meg kell ugyanakkor vizsgálni annak a Hollandiában tapasztalt gyakorlatnak a törvényességét, hogy a nyugtalan betegeket rövid ideig elkülönítik.

A CPT küldöttsége a Holland Antillákra 2002. február 17-24. között – harmadízben – látogatott. A vizsgálatot a Curaçao-i Bon Futuro börtönben és a Sint Maarten-i Pointe Blanche börtönben, illetve a Bon Futuro fogdában és a Sint Maarten-i központi fogdában folytatták le. A holland igazságügy-miniszter állítása szerint az ottani letartóztató intézetek általános felújítása és reformja folyamatban van, több fogdát bezártak, többet tataroznak, felújítanak.

A központi fogdában észleltek miatt – hónapokig tartanak itt egészségtelen körülmények között (fekhely, ágynemű, takaró nélkül, szabad levegőn történő foglalkozás nélkül) letartóztatottakat – haladéktalan intézkedéseket javasolt a küldöttség:

– csökkentsék a zárkák létszámát két főre,
– adjanak a letartóztatottaknak matracokat és takarókat,
– a 24 órán túli fogvatartottak számára biztosítsanak napi egy óra szabad levegőn tartózkodást,
– a fogdába elhelyezéskor biztosítsák az orvosi vizsgálatot.

2002. július 11-én a Holland Antillák hatóságai tájékoztatták a CPT-t, hogy eleget tettek ezeknek az ajánlásoknak.

A küldöttséghez nem érkezett panasz arra nézve, hogy a börtönökben bántalmazás érte volna a fogvatartottakat. Arra nézve azonban igen, hogy a letartóztatáskor vagy a kihallgatás során a rendőrök bántalmazták a gyanúsítottakat. A CPT ajánlást tett Hollandiának, mely szerint a parancsnokok hívják fel beosztottjaik figyelmét arra, hogy ez a magatartás megengedhetetlen, és szigorú büntetést von maga után.

A központi fogdában 34 férőhelyen 55 személyt tartottak fogva, két személyt – a saját kérésére – biztonsági okokból 6-7 hónapja! A zárkák 10 m^2-esek, egy személy számára épültek, de 4 személyt tartanak bennük fogva. A mosdó vízellátása nem működött, a fogvatartottak vödröket használtak, a betonpadlón aludtak, ruhadarabokkal takaróztak éjszaka. Nem volt természetes megvilágítás, a mesterséges fény is gyenge volt. A bútor nélküli cellákban sok volt a szemét, ami vonzza a férgeket. Nem volt jelzőkészülék a nagy távolságra lévő felügyelet elérésére, nem lehetett velük beszélni. Zárkán kívül tartózkodni csak a heti takarítás alatt lehetett, a fogvatartottak semmiféle szervezett tevékenységet nem folytathattak. Két 0,65 m^2-es előállító helyiséget az őrizetesek rövid idejű fogva tartására használtak, más objektumok parancsnokai szerint viszont ez hosszabb időn keresztül is megtörtént. A CPT szerint azonban e helyiségek semmiféle fogva tartásra nem alkalmasak, használatukat meg kell szüntetni.

Egy személyt a vizsgálatot megelőző nap óta az ún. „kihallgató helyiségben" tartottak, amely egy 8 m²-es, sötét, berendezés nélküli szoba volt. Ennek használatára kielégítő magyarázatot nem tudtak adni. A fogdába befogadás előtt nincs orvosi vizsgálat. Egy orvos 24 órás ügyeletet tart, amely alatt elérhető, de a fogvatartottak szerint a hívás után hosszú idő elteltével érkezik meg, vagy egyáltalán nem jön az orvos. A Sint Maarten-i központi fogdával ellentétben a Bon Futuro fogdában a körülményeket megfelelőnek találta a Bizottság: a fogdát naponta ellenőrzi az ügyeletes ügyész, szervezett tevékenység azonban nincs.

A Bon Futuro börtönben bántalmazásról nem érkezett panasz, de a felügyelet létszáma oly kevés, hogy nem tudják kellőképpen ellenőrizni a fogvatartottakat, illetve nem tudnak beavatkozni, ha valamelyik bűnelkövető erőszakoskodik a másikkal, ami nem ritkaság. A személyzet alacsony száma miatt a fogvatartottak nem tudják kihasználni a külső cégek által felajánlott képzési lehetőséget sem, csak a tatarozási munkákban, a takarításban és a konyhai tevékenységben vehetnek részt. Nem kellőképpen biztosított az őrszemélyzet továbbképzése sem. Nem lehet végrehajtani a 2001 májusában kiadott börtönszabályzatban foglaltakat.

A börtönben nincs főállású orvos – holott ez 600 férőhelyes börtön esetében indokolt lenne –, két orvos időnkénti látogatása nem elegendő. Az orvosi vizsgálat nem tér ki a börtönben lévő tisztasági helyzetre, az egészségügyi iratokat hanyagul kezelik. Az üres cellákban gyűjtik a szemetet, emiatt sok a bogár és a patkány; a fogvatartottak számára pénzhiány miatt nem tudják biztosítani a tisztaság fenntartására szolgáló eszközöket. Az ivóvíz nem megfelelő, üledékes, jóllehet az igazgató állította, hogy a laboratórium szerint nem egészségtelen.

A fogvatartottak nincsenek osztályozva, nem tájékoztatják őket arról, hogy milyen feltételek mellett vehetnek részt a börtön kápolnájában tartott vallási szertartásokon, látogatóikkal nem beszélhetnek ellenőrzés nélkül. Nincs lehetőség arra, hogy a távollévő hozzátartozók ritkábban, de hosszabb ideig beszélhessenek a fogvatartottakkal, azaz egyszerre vegyenek igénybe több beszélőre szóló lehetőséget.

A Pointe Blanche börtönben hasonló a helyzet azzal a különbséggel, hogy a megfelelően képzett igazgató a fogvatartottak egy részéből kisegítő felügyeletet szervezett a rend fenntartására. Meglepő volt viszont, hogy nem minden fogvatartott esetében voltak feltalálhatók a befogadáshoz szükséges fogdaokmányok, letartóztatást elrendelő határozatok. Ennek következtében a fogvatartottak nem minden esetben tudták, meddig tarthatók a börtönben.

A jelentés külön is felsorolta a feltárt hiányosságokkal kapcsolatos ajánlásokat, tájékoztatásköréseket, a küldöttség tagjait és azokat a holland vezetőket, akik együttműködtek a vizsgálat lefolytatásában.

A CPT kifogásolta, hogy Hollandia Igazságügyi Minisztériumának 2002. február 1-jén kiadott körlevele szerint a CPT az egészségügyi adatokhoz az érintett személy egyetértésének beszerzése után férhet. Ez a vizsgálatot nehézkessé tenné, s megzavarhatná az érintett letartóztatottat is. A vizsgálat vége felé ez az akadály elhárult, a CPT küldöttsége hozzáférhetett az egészségügyi iratokhoz is – a körlevelet módosították.

A jelentés szerint a központi és helyi hatóságok természetesen készségesen segítették a vizsgálatot – az Európa Tanács többi tagállamához hasonlóan – a Holland Királyság európai területén és az Antillákon is.